

The medium is the message?

ERÄITÄ HUOMIOITA MEDIAKULTTUURISTA
JA SEN TUTKIMUKSESTA

Mediayhteiskunta on [...] entistä valistuneempi ja "sivistyneempi" (Lessingin ja Hegelin, tai myös Comten ja Marxin antamassa merkityksessä). Mediat, jotka tekevät teoreettisesti mahdolliseksi informaation "reaaliajassa" kaikesta siitä mitä maailmassa tapahtuu, saattaisivat itse asiassa muistuttaa eräänlaista Hegelin absoluuttisen hengen toteutumista käytännössä.

Gianni Vattimo (1989, 17)

Merkkien tulkinnan tie saattaa kuitenkin johtaa eräänlaiseen tieteelliseen astrologiaan.

Pertti Ahonen (1995, 133)

Kuulun siihen suomalaiseen sukupolveen, joka kyllä leikki käpylehmillä ja kasvoi Kekkosen Suomessa, mutta siirtyi nopeasti mikrotietokoneen, tietoverkkojen, mobiiliviestimien ja hypertekstin maailmaan. Nämä teknologiset innovaatiot ovat olennaisesti vaikuttaneet paitsi henkilöhistoriaani myös yleisempään sukupolvikemukseen. On myös ymmärrettävää, että kaltaiseni aikalaistarkkailija on ollut ensisijaisesti kiinnostunut digitaalisen "verkkoparadigman" muotoutumisesta.

Heti aluksi on syytä todeta, että uusmedian ja digitaalisen kulttuurin kenttä on paitsi monitahoinen myös omalla tavallaan jo itsestään selvä. Esimerkiksi Espen Aarseth totesi osuvasti viime marraskuussa Tampereen *MindTrek*-mediaviikon yhteydessä pitämässään alustuksessa¹, että digitaalis(uud)en merkitys fyysisen, todellisen tai analogisen vastakohtana on väljähtynyt sitä mukaa, kun viestintä ja teknologia ovat läntisen kulttuurin piirissä laajamittaisemmin digitoituneet.

Mikä tässä tilanteessa voisi olla oma tarkkailijan positioni? Pysin seuraavassa luotaamaan media- ja viestintätutkimuksen keskeisiä kehityspiirteitä sekä kommentoimaan käytyä keskustelua. Haluan korostaa, että oma lähtökohtani pyrkii olemaan mahdollisimman ekumeeninen ja eri suuntauksia ymmärtävä. Media- ja viestintätutkimuksen kentällä omat kiinnostuksenkohteeni liittyvät toisaalta medioiden muutokseen kulttuurihistoriallisessa perspektiivissä sekä toisaalta siihen, miten ne muotoilevat subjektiasemia, identiteettejä ja yhteisörakenteita – uusista utopioista puhumattakaan.

Quo vadis, mediatutkimus? Viimeisen parin vuosikymmenen aikana on eri näkökulmista pohdittu viestinnän ja kulttuurin välisiä suhteita (vrt. Malmberg 1988, 41–53). Esimerkiksi James Careyn (1989) mukaan viestien siirron sijasta huomio olisi kiinnitettävä medioiden tuottamiin merkityskäytäntöihin (vrt. Pietilä 1997, 288–290). Tätä nykyä näkökulmaksi onkin muotoutumassa ajatus, että tutkimuk-

sen keskiössä eivät niinkään ole viestinnän ja kulttuurin väliset suhteet, vaan pikemmin kysymys on uudesta kulttuurisesta muodostumasta, jota voidaan perustellusti kutsua *mediakulttuuriksi* (vrt. Kellner 1998). Aikalaistarkkailijana olen ennen muuta kiinnostunut digitaalisen mediakulttuurin kehityksestä sekä siitä, miten se luo uudenlaisen havainto- ja kokemusympäristön (Inkinen 1999a).

Media- ja viestintätutkimuksen kulttuuritieteellinen painotus

Minulla oli 1990-luvun vuosien aikana mahdollisuus jatko-opiskella, opettaa sekä harjoittaa tutkimustyötä saksalaisen Europa-Universität Viadrina Frankfurt/Oderin kulttuuritieteiden tiedekunnan (*Fakultät für Kulturwissenschaften*) viitekehityksessä. Jälkikäteen olen ollut ilahtunut, että saksalaisen kotiyliopistoni tiedekuntarajaus painotti juuri *kulttuuritieteellistä* lähestymistapaa.² Termi kulttuuritiede/tieteet tunnetaan nykyisin (varsinkin Suomessa) valitettavan huonosti. Tämä Heinrich Rickertiltä (1863–1936; ks. Rickert 1926) periytyvä termi ymmärrettiin alunperin henki- eli ihmistieteen (*Geisteswissenschaften*)³ synonyyminä. (vrt. Juntunen & Mehtonen 1977; Malmberg 1988, 30)

Todettakoon heti perään, että nykyinen, hyvinkin suosituksi eri yhteyksissä muodostunut *cultural studies* -tyyppinen kulttuurintutkimus on täysin eri maailma kuin rickertiläinen kulttuuritieteen perinne. Edellinen puhuu enemmänkin kulttuurisista käytänteistä ja arkikulttuurista (kuten populaarikulttuurista) siinä missä henki- ja ihmistieteelle ”kulttuuri” on pikemmin pitkiin perinteisiin perustuva inhimillinen syvärakenne.

Suomalaisessa kontekstissa kulttuuritieteen konseptio ja tutkimushorisontti on tullut minulle tutuksi lähinnä Matti Juntusen & Lauri Mehtonen teoksen *Ihmistieteiden filosofiset perusteet* (1977)⁴ sekä Tarmo Malmbergin kehittelyjen (niin kirjallisen tuotannon kuin lukuisten ajatteluhistoriani kannalta merkittävien ja intellektuaalisesti antoisien keskustelujemme) kautta. Malmbergille historiallisen kulttuuritieteen ajatus on humanistisen ja yhteiskuntatieteellisen tutkimusnäkökulman välitys.⁵ Tällaisessa katsannossa esimerkiksi taide ja viestintä eivät ole vastakohtia, koska ne yhtyvät taideviestinnässä. Myöskään taide- ja viestintätieteet eivät ole vastakohtia, sillä ne yhtyvät mediatieteessä (Eerikäinen 1994a, 1994b; vrt. Malmberg 1993a, 1993b).

Tampereen yliopistossa vuonna 1988 hyväksytyssä väitöskirjassaan *Tiedotusopin rakenne* Malmberg (1988, 30) täsmentää omana näkemyksenään kulttuuritieteen olevan sen kaltainen tiede, ”joka on humanististen ja yhteiskunta- tai käyttäytymistieteiden yhdistelmä. Ohjelmallisemmin ilmaistuna *kulttuuritieteen alueena on humanististen yhteiskunta- ja yhteiskunnallisten humanististen tieteidenvälinen ala*. Kyse on siis yrityksestä määrittää ihmistieteiden systematiikkaa vakiintuneesta poikkeavalla tavalla, joka tekisi oikeutta tiedotusopin tutkimien ilmiöiden ominaislaadulle.” Samaan tapaan digitaalisen mediakulttuurin (Internet, digi-tv, hyper- ja multimedia, virtuaalitodellisuus, kybertilan ja kyborgin problematiikka ym.) tutkimuksen avainhaasteena on sellainen lähestymistapa, joka suuntautuu uusien medioiden *erityislaatuun* (vrt. Inkinen & Salmi 1993; Siivonen 1996; Järvinen 1999; Järvinen & Mäyrä 1999).

Viime vuosina Malmbergin viestintäteoreettinen, kulttuuritieteelliseen orientaatioon nojaava ajattelu näyttäisi saaneen kotimaisella kentällä osakseen uutta ajankohtaisuutta mm. Mauri Ylä-Kotolan tarkastelujen (1998, 201ff., 1999, 50–51) muodossa.⁶ Kuten Malmbergia ja Ylä-Kotolaa, on myös itseäni imponoinut voimakkaasti kysymys kulttuuritieteelliseen rajaukseen ja painotukseen liittyvistä teoreettisista ja metodologisista mahdollisuuksista. Suomalaisessa viestintätutki-

muksen perinteessä avainongelma on ollut kulttuurisen (ja sitä kautta filosofisteettisen ja historiallisen) ymmärryksen ohuus (vrt. Welsch 1991). Tämä historian määrittämä tilanne on artikuloitunut niin alan tutkimuskirjallisuudessa, seminaareissa kuin kollegatapaamisissa vahvana yhteiskuntatieteellisenä, media-pragmaattisena ja toisinaan myös teknokraattisena painotuksena.⁷

Kulttuuritieteen historiaa ja ideaa on sivunnut eurooppalaisista kollegoistani myös Hartmut Schröder. Paitsi varsinaiselle ydinalueelleen eli kielitieteeseen ja semiotikkaan on Schröder kohdistanut tutkimuksellisia intressejään voimakkaasti informaatioyhteiskunnan ja uuden mediateknologian kysymyksiin. Schröder (1993, 15) on omana näkökantanaan ehdottanut, että "[h]umanistisia tieteitä olisi mahdollista modernisoida vastaamaan paremmin ns. informaatioyhteiskunnan tarpeita määrittelemällä ne uudelleen 'kulttuuritieteiksi'. Näin ne voisivat toimia kulttuurienvälisen koulutuksen ja antropologisen tutkimuksen apuvälineinä. Lisäksi uudelleenmääritellyt humanistiset tieteet voisivat edistää teknologisen sivilisaation sopeuttamista tulevaisuuden yhteiskuntakulttuuriin."⁸

Tämän sitaatin jatkeeksi on huomautettava, että Schröderin ja esimerkiksi Malmbergin tai Ylä-Kotolan ymmärrys kulttuuritieteen käsitteisällöstä saattaa paljastua tarkemmin vertailtaessa hyvinkin erilaiseksi. Yleisenä media- ja viestintätutkimusta koskevana huomiona ja kehityspiirteenä pidän kuitenkin myönteisenä *Kulturwissenschaften*-konseptioon kohdistunutta viimeaikaista kiinnostusta niin ulkomailla kuin erilaisissa kotimaisissa yhteyksissäkin.

Kuten elokuvatieteestä näyttää myös *mediatieteestä* muodostuneen 1990-luvun aikana yleisesti kulttuuria ymmärtämään pyrkivä lähestymistapa, jonka avulla nykykulttuurin ilmiöitä voidaan (yrittää) teoretisoida. Ylä-Kotola (1999, 15) onkin todennut *Mitä on mediatiede?* -monografiansa määritelmässä kokoavasti ja nähdäkseni oikeasuuntaisesti seuraavaa: "'Mediatiede' on aikalaiskriittinen tiede mediakulttuurin (tai kuten postmodernikeskustelussa sanotaan: 'simulaatiokulttuurin') aikakaudella. [...] Tieteen perusajatus periytyy sen saksalaiselta esikuvalta *Medienwissenschaft*: Mediat ovat paitsi teknologisia välineitä ulkopuolellemme myös ajattelumme ja havainnon 'skeemojemme' muovaajia." (vrt. Bolz 1990; Konitzer 1999)

Tähän voisi tosin huomauttaa, että puhe uusista "aikakaudesta" (puhumattaakaan "vallankumouksista") on nykyisin häiritsevänkin yleistä – olipa kyse sitten informaation (vrt. Castells 1996, 1997, 1998), tietokoneen, median tai simulaation "aikakaudesta". Esimerkiksi Fredric Jameson (1989, 230) on aiheellisesti kritikoinut periodiajattelun mielekkyyttä. Siksi Jameson puhuu mieluummin kulttuuria määrittävästä "dominantista". Samaan tapaan voidaan sanoa, että digitaalisessa mediakulttuurissa ei ole kysymys uudesta aikakaudesta, vaan ehkä pikemmin uudesta painopistealueesta.

Erilaisilla media-alkuisilla käsitteillä on ollut niin akatemiassa kuin populaarijulkisuudessa jatkuvasti kysyntää – esimerkkeinä sellaiset ilmaukset kuin mediatiede, mediataide, mediateknologia, mediatutkimus, mediakasvatus, mediapsykologia, mediafilosofia, mediaekologia, media-antropologia ja mediayhteiskunta (samantapainen muodikkaus on vaivannut myös erilaisia "kyber"-alkuisia käsitteitä ja iskusanoja). Berliinissä asuva kulttuurintutkija Hannu Eerikäinen (1994a, 63) kiteyttikin osuvasti jo lähes 10 vuotta sitten: "[...] medioista on tullut uusi intellektuaalinen muotiaihe. [...] Siinä missä 1970-luvulla puhuttiin informaatiosta ja 1980-luvulla semiotikasta, aikakauden avainsana on nyt media. *Mediat ovat 1990-luvun suuri kertomus.*"

Tiedealataustanaan oma tähänastinen aikalaistarkasteluni (esim. Inkinen 1999a) on nojannut paitsi media- ja viestintätieteisiin myös mm. semiotiikan, filosofian (viestintäfilosofia, mediaestetikka ym.), kulttuurihistorian, taiteen tutki-

muksen ja kriittisen yhteiskuntateorian tutkimusperinteisiin. Olenkin parhaani mukaan pyrkinyt ahtaat tieteenalarajat ylittävään dialogiin, luonnon- ja insinööriritieteitäkään täysin unohtamatta.⁹ On syytä korostaa, että viestinnän ja mediakulttuurin ilmiöitä koskevan teorian ja tutkimuksen yleisesti tunnettu ongelma on sen pluralistinen, monisärmäinen ja sen vuoksi usein eklektinen luonne – siitä huolimatta, että tätä tutkimuskenttää voidaankin pitää ”tieteiden tienristeyksenä”. Postmoderni *anything goes* -asenne (vrt. Niiniluoto 1995, 24) – jonka juuret juontavat toisaalta Paul Feyerabendin ajatteluun sekä toisaalta Andy Warholin ja kumppaneiden edustaman pop-taiteen ja -avantgarden perinteeseen – saattaa jopa olla heuristisessa mielessä uusia näkökulmia avaava lähestymistapa.

Kuten jo edellä todettiin, *mediasta* on muodostunut yksi aikamme ”suurista kertomuksista”. Erilaisen ”mediasanaston” viimeaikainen runsaudensarvi on omalta osaltaan johtanut väittelyyn siitä, miten viestintää ja mediakulttuuria tutkivia tieteellisiä suuntauksia tulisi kutsua.¹⁰ *Mediatutkimus*-termiä on suosittu eri yhteyksissä, mutta myös varauksellisia näkökantoja on keskustelussa esiintynyt. Pohtiessaan perusteita ”joukkoviestintätutkimuksen” nimivalinnalle Veikko Pietilä (1997, 11–12) toteaa, että “[y]ksi mahdollisuus olisi ollut nimetä ala *mediatutkimukseksi* sillä mm. Kaarle Nordenstrengin (1995, 49–50) esittämällä perusteella, että media käy näppäräksi synonyymiksi joukkoviestinnälle. Omasta mielestäni tuo termi kiinnittyy kuitenkin liiaksi viestimiin teknis-kulttuurisina välityskoneistoina ja on muutenkin erinäisten muodikkojuuksien rasittama.”¹¹

Näistä muodikkojuuksista voisi esittää montakin kriittistä huomiota (vrt. Inkinen 1995, 1999c) – näyttäähän viime vuosina tiedeala kuin tiedeala kohdistaneen juuri *mediaan* (mitä sillä eri yhteyksissä ja konteksteissa sitten tarkoitetaan) keskeisellä tavalla tutkimuksellista huomiota ja resursseja.¹² Yksi kiinnostavista ajan merkeistä on ollut filosofien ja semiootikoiden näkyvä panos viime vuosikymmenen media(teoria)keskustelussa. Esimerkiksi saksalaisella kielialueella on filosofi Norbert Bolz (ks. 1990, 1992, 1994; vrt. Bolz, Kittler & Tholen 1994) esiintynyt näyttävästi uuden mediateknologian ja digitaalisen kulttuurin kommentoijana. ”Median semiotikka” on puolestaan vakiintunut erilaisten nykykulttuuria anturoivien symposiumien vakio-otsakkeeksi.

Myös politiikan tutkimuksessa on painotettu viime aikoina median ja *medioitumisen* merkitystä. Esimerkiksi uusille yhteiskunnallisille liikkeille mediajulkisuus on välttämätön toimintaresurssi ja -areena. Mediajulkisuuden avulla tuodaan poliittiselle agendalle uusia teemoja ja politisoidaan aikaisemmin epäpoliittisina pidettyjä kysymyksiä. Donatella Della Porta (2000) onkin esittänyt, että joukkoviestimet ovat korvanneet puolueet uusien asioiden ja protestien esittelijänä. Yhteiskuntamme voidaan katsoa siirtyneen eräänlaiseen ”mediademokratian” aikakauteen (Lagerspetz 1999).

Entä edustaako kaltaiseni aikaistarkkailijan näkökulma sitten *mediatiedettä* vai *mediatutkimusta*? Olen käynyt kysymyksen mahdollisesta vastauksesta lukuisia keskusteluja ja väittelyitä eri kollegojen kanssa. ”Tieteen” (systemaattisen tiedonhankinnan) ja ”tutkimuksen” (erilaisten interventioiden tekemisen) välinen jännite näyttää meillä Suomessakin liittyvän keskeisesti viestintä- ja mediatieteen tiedealamäärittelyä koskevaan debattiin. Niinpä esimerkiksi vuonna 1997 ilmestyneessä teoksessaan *Joukkoviestintätutkimuksen valtateillä* V. Pietilä toteaa ohjelmallisesti:

Puhun tutkimuksesta enkä esimerkiksi tieteestä siksi, ettei ala nähdäkseni ole yhäkään – sen enempiä meillä kuin muuallakaan – vakiintunut tieteenalaksi samassa mielessä kuin vaikkapa psykologia, sosiologia tai jopa politologia. Itse asiassa ala on kehityksensä kuluessa ollut pitkälti riippuvainen vakiintuneemista tieteenaloista, joilta se on omaksunut ideoita, teorioita ja menetelmiä

joukkoviestintäilmiöiden tarkastelemiseksi ja tutkimiseksi. Niinpä tieteenalan asemesta se on ollut pikemmin monitieteinen tutkimusala – seikka, johon Wilbur Schramm [...] viittasi aikoinaan vertauskuvalla joukkoviestintätutkimuksesta tieteiden tienristeyksenä. Toki alalta löytyy edustajia, joiden mielestä se edustaa omaa erityistä yhteiskunta- tai kulttuuritiedettään – jos kohta myös niitä, joista jopa pyrkimys itsenäiseksi tieteenalaksi on pelkästään haitaksi. (Pietilä 1997, 11)

Omana näkemyksenäni totean, että kysymys siitä, määrittykö akateeminen älynharjoitus ja tutkimustyö oman erityistieteen vai eri tieteitä lainaavan ja hyödyntävän tutkimussuuntauksen nimissä, on loppujen lopuksi toissijainen. Paljon tärkeämpi kysymys lienee se, miten hyvin tai huonosti onnistumme hyödyntämään käytössämme kulloinkin olevaa teoria- ja menetelmäarsenaalia – sekä se, millaisia haasteita kulloinenkin intellektuaalinen tilanne omassa ajassaan esittää.

Tutkimushaasteita ja diskurssiongelmia

Edellä jo mainitsemassani väitöskirjatutkimuksessa *Tiedotusopin rakenne* Tarmo Malmberg (1988, 47) kuvailee oppirakennelmaa, jota hän kutsuu ”lakkaamatta muuttuvan kohteen periaatteeksi”. Mauri Ylä-Kotola (1999, 22) on jatkanut omissa tarkasteluissaan Malmbergin kehittelyä ja todennut osuvasti, miten “[t]oisen maailmansodan jälkeisessä viestinnän tutkimuksessa on usein harjoitettu tämänkaltaista ajattelutapaa. Jokaisen median uuden teknisen edistysaskeleen myötä on ajateltu ’nyt kaikki on toisin!’ 1960-luku oli televisioeuforian kautta, 70-luvulla ajateltiin, että poliittinen elokuva luo uuden yhteiskunnan, 80-luvulla uskottiin, että musiikkivideo luo maailmankuvien räjähdysten. Samat iskulauseet ja ajatusmallit on esitetty eri tavoin varioituina jokaisen uuden välineen yhteydessä. Silti on samalla ajateltu, että nyt kaikki on toisin.”

Olen samaa mieltä siitä, että ”uutuuden hype” on vaivannut viime vuosien tutkimusdiskurssia siinä missä populaarimpaakin ajatustenvaihtoa. Toisaalta on silti todettava, että erityisesti digitaalisen mediakulttuurin tutkimuskenttä on varsin nopeasti (ja usein arvaamatta) muuttuva tutkimuskohde ja edellyttää sen vuoksi lähtökohtien, käsitteiden ja teoriaperustan jatkuvaa tarkistamista. Kysymys on loppujen lopuksi tutkimuksesta, joka pystyy refleктоimaan itseään.

”Uuteen mediaan” (engl. *new media*, saks. *neue Medien*) tai (nytemmin vakiintuneessa lyhyemmässä ilmasussaan) ”uusmediaan” liittyvä käsitteellistys ja tieteellinen tarkastelu onkin ollut ongelmallista – ei vähiten siksi, että kulloinenkin ”uusi” media syntyy, vakiintuu ja mahdollisesti myös taantuu tai häviää historian virrassa. Nykyhetken näkökulmasta monet 1990-luvun alussa ”uusina” artikuloituneet tekniikat ja mediamuodot (esim. Internet) ovat tätä nykyä siinä määrin vakiintuneita, että niiden voi katsoa kuuluvan viestintäkulttuurin valtavirtaan, ja kehityksensä myötä ne ovat myös synnyttäneet vakiintuneita lähestymistapoja.¹³ Esimerkiksi Marshall McLuhanille (vrt. 1962, 1964) aikakautta yleisemmin määritellyt ja rytmittänyt ”uusi media” oli 1960-luvun aikalaistilanteessa maailmankylän ”heimorummun” roolin itselleen ottanut *televisio*.

Media- ja viestintätutkimuksen kannalta olennaista ja oireellista on se, miten 1990-luvun aikana ovat kasvavassa määrin yleistyneet sellaiset viestintä- ja mediateoreettiset kehittelyt (vrt. Huhtamo & Lahti 1995; Ylä-Kotola & Arai 2000), joita voitaisiin kutsua ”uudeksi mediateoriaksi”. Ilmiöön paneutunut Hannu Eerikäinen (1997, 84) on määritellyt ”uuden mediateorian” käsitettä seuraavasti:

[P]erinteisistä viestintätieteistä eroava tietokoneen, digitaalteknologian ja mediateorian (mm. *Ars Electronica*) ympärille kehittynyt taiteen, filosofian ja tekno-

logian välimaastossa risteilevä teoretisointi, jolle on usein ominaista antiakateeminen, metaforinen ja assosioiva diskurssimuoto, jossa historiallisen analyysin korvaa "media-ärkeologia" [...] yhdistyneenä välistä futurologiseen/post-futuristiseen ja/tai utopistiseen tulevaisuuden visiointiin (pako nykyisyydestä); sen lähtökohtana on (McLuhaniin tapaan) ajatus medioista ihmisen toimintojen "jatkeena" sekä kulttuuria ja taidetta konstituivina teknologioina, havainto- ja ajatusmuotoina. Tällaista teoretisointia edustavat mm. Peter Weibel, Norbert Bolz, Friedrich Kittler, Vilém Flusser, Florian Rötzer, Derrick de Kerckhove, Arthur Kroker, Roy Ascott, Simon Penny, Timothy Druckrey, Howard Rheingold, Avital Ronell, Michael Heim, Allucquère Rosanne Stone. Kriitikirjoituksista ks. esim. Köster 1993; Buchmann 1995.

Eerikäisen mukaan hän havahtui uuden mediateorian diskurssin olemassaoloon vuoden 1991 Ars Electronicassa Itävallan Linzissä. Läsnä tuonkertaisessa tapahtumassa olivat Marvin Minskyn, Bruce Sterlingin ja William Gibsonin kaltaiset tekoälyn, tieteiskirjallisuuden ja uuden median "gurut". Vain vuotta aikaisemmin varsinkin saksalaisen kielialueen arvostama (media)filosofi Norbert Bolz oli julkaissut uusien medioiden teoriaa käsittelevän teoksensa *Theorie der neuen Medien* (1990).

Mielestäni Eerikäisen esittämä kritiikki uuden mediateorian ilmeistä epämääräisyyttä sekä teknologista utopismia, futurismia ja teoreettista itsetarkoituksellisuutta kohtaan osuu olennaisilta kohdilta oikeaan. Näin rajun palautteen yhteydessä on kuitenkin syytä painottaa, ettei kysymys tieteellisestä ajattelusta ja tiedeviestinnän retorisesta muodosta ole ollut koskaan yksiselitteinen, päinvastoin: "se, millaisen ajattelun ja tutkimuksen on katsottu täyttävän tieteellisen diskurssin kriteerit, on vaihdellut ajankohdasta ja suuntauksesta toiseen." (Pietilä 1997, 11; vrt. Luostarinen & Väliverronen 1991)

Tieteen ja epä/pseudotieteen välisiä demarkaatiolinjoja onkin vedelty hanakasti erilaisista ideologisista, oppihistoriallisista, kulttuuriteoreettista ja tiedepoliittisista positioista käsin. Olennainen ongelma on, että "uudessa mediateoriasa" käsitteiden tilalle ovat tulleet laajakantoiset, levottomat ja lennokkaat metaforat. Eerikäisen (2002, 58) mukaan tällaista teoriatyöä voidaan kutsua "post-teoriaksi", sillä varsinaiset teoriat ovat siinä korvautuneet "teoriafiktioilla". Kysymys on "metaforisesta kulttuuriteoriasta, merkityksen tuotannosta, joka tuottaa omat kohteensa". Siten post-teoria on "merkitsimien ylenpalttisuudella leikittelevää kielipeliä, joka ei voi asettaa itselleen kysymystä: mitä tämä on?" (mt.) Siitä toisin sanoen puuttuu reflektio.

1990-luvun aikana uudet mediateoreettiset lähestymistavat ovat rantautunut myös Suomeen ja esiintyneet kotimaisessakin mediatutkimuskirjallisuudessa. Oma suhteeni tällaiseen tutkimusdiskurssiin on ambivalentti. Koen mediateorian uudistuspyrkimykset kyllä imponoiviksi (ei vähiten siksi, että ne muodostavat yleisemmän aikalaisdiagnoosin yhden keskeisen korpuksen), mutta suhtaudun varsinkin visioilla leikitteleviin, metaforisiin ja utopistisiin teoriaprojekteihin varauksellisesti (vrt. Inkinen 1995, 1999c). Yksi keskeisimpiä heikkouksia tällaisissa lähestymistavoissa (kuten viime vuosina suosituksi tulleen "uuden talouden" diskurssissakin; kriitikirjoituksista ks. Myllynen & Inkinen 2001) on nähdäkseni yhteiskunnallisen ulottuvuuden kevyt ja suorastaan olematon paino – tässä mielessä "uusi mediateoria" voitaisiin tulkita jopa romanttisena reaktiona aiemmin kulttuuritieteen yhteydessä mainitsemaani yhteiskuntatieteellisesti, ultrapragmaattisesti ja teknokraattisesti orientoitunutta viestintätutkimusparadigmaa vastaan.

Korvaavatko globalisaatioteoriat postmodernin kulttuuriteorian?

Harjoittamani media- ja kulttuurintutkimuksen kaksi keskeistä teoriaperustaa ovat olleet *modernia/postmodernia* koskeva laajamittainen teoretisointi sekä erilaiset 1980-luvulta lähtien yleistyneet *globalisaatioteoriat*. Molempien lähtökoh- ta on korostuneen poikkitieteellinen.

Postmoderni kulttuuriteoria on sijainnut 1990-luvun alusta lähtien aikalaistar- kastelujeni ytimessä (vrt. Inkinen 1999a). Juuri postmoderni – kaikessa teoreetti- sessä ja oppihistoriallisessa hajanaisuudessaan – tarjosi 1990-luvun alussa sen älyl- lisen kipinän (mm. Baudrillardin, Lyotardin, Virillion, Deleuzen, Jamesonin ja Bau- manin kaltaisten ajattelijoiden muodossa), joka sai minut vakavammin kiinnostu- maan nykykulttuurin ilmiöiden jäsentämisestä. Kysymys postmodernista liittyy lä- heisesti joukkoviestimien, tietokonepohjaisen uusmedian sekä informaatioyhteis- kunnan ja ”tietoyhteiskunnan” ympärillä käytyyn, olennaisella tavalla myös vies- tintäideologiaa koskevaan keskusteluun.

Kuten tunnettua, on informaatioyhteiskunnan, digitaalikulttuurin, verkosto- talouden, interaktiivisuuden jne. kaltaisia teemoja korostettu viime vuosien tie- teellisissä ja populaareissa puheenvuoroissa liiallisuuteen saakka. Valitettavan usein on keskitytty pintaretoriiikan puolustamiseen tai kritisoimiseen. ”Informaa- tiotyhteiskunnan” ja/tai ”tietoyhteiskunnan” arvoihin ja sisältöihin ulottuva kriit- tinen tutkimus on – ironista kyllä – kaikesta ylenpalttisesti puheesta huolimatta edelleen alkuvaiheissaan. Analyttisen, reflektiivisen tutkimustyön ja -ohjelman tarve onkin tällä alueella edelleen ilmeinen. (vrt. Inkinen 1999b, V-VI)

Media- ja viestintätieteellisen tutkimuksen kannalta kiinnostavaa on, että vii- me vuosina erilaiset *globalisaatioteoriat* näyttävät syrjäyttäneen *postmodernis- min* keskeisimpänä aikalaisteoretisoinnin muotona. Kimmo Ketola onkin osuvasti todennut globalisaation olevan ”teema, joka on kahdeksankymmenluvun puoli- välistä alkaen noussut voimallisesti esiin sosiologien keskuudessa. Globalisaatio on tarkkailijoiden mukaan viimeisten vuosien aikana syrjäyttänyt postmoder- nismien teoreettisena ja ideologisena meta-aiheena. [...] Vaikka joissakin artikke- leissa yhä käydään kiihkeätä keskustelua ’postmodernien’ aiheiden ympärillä [...], keskustelun ja kritiikin polttopiste on selvästi siirtynyt globalisaation tiimoille.” (Ketola 1998, 454)

Skeptikot tosin saattaisivat heti huomauttaa, että globalisaatio on loppujen lopuksi pikemmin uusi, muodikas tiedeideologia kuin relevantti tutkimusnäkö- kulma. Tähän on lisäksi syytä jatkaa, että eri oppiaineissa ja tieteellisissä suuntau- tumisissa tilanne vaihtelee, mutta heuristisena ja poleemisena yleistyksenä Keto- lan näkemys on nähdäkseni pätevä. Tutkijan mukaan

[g]lobalisaatiota koskevan teoretisoinnin nouseminen pinnalle yhteiskunta- tieteissä on ilmausta uudenaikaisesta kattavien teoreettisten synteisien ja syste- maattisten lähestymistapojen noususta. Aiempien synteisien kuten evolutionis- min ja rakennefunktionalismin jouduttua ankaran kritiikin kohteeksi sotien jäl- keen ne tulivat vähin äänin haudatuksi teoreettisen kiinnostuksen kohteina. Esiin nousivat erilaiset kontekstuaaliset ja hermeneuttiset lähestymistavat, joissa kyseenalaistettiin kattavat teoreettiset synteisit ja neutraalin metakielen mah- dollisuus ylipäättään. Globalisaatioteorioiden myötä evolutionismille ominainen yleismaailmallinen lähestymistapa on tekemässä paluutaan tutkijoiden mielen- kiinnon kohteeksi. (mt. 454)

Ketola (mt.) myös toteaa osuvasti ja yhteenvedonomaaisesti – ilmeisesti itsekä hieman hämmentyneenä – että globalisaatioteoriat ovat saaneet osakseen yllät- tävän suojelemaan vastaanoton. Uusia muotiteorioita on kuitenkin myös aiheellisesti

arvosteltu. Muun muassa Richard Fardon (1995) on analysoinut *Counterworks*-teoksensa johdantoartikkelissa globalisaatioteorioiden käyttämää kieltä. Erilaisissa globalisaatiotieteissä toistuu – Ketolan tekstiin (1998, 454) yhä tukeutuakseni – ”evolutionismille ominainen teleologinen perusvire: länsimaisen elämäntavan (kapitalismi, nationalismi, teknologia, kaupallistuminen) vaikutusta pidetään rakenteellisesti vääjäämättömänä ja yksisuuntaisena ekspansiona. Muutos evolutionismiin nähden on lähinnä siinä, että orgaaniseen kasvuun ja kronologiseen jaksotukseen liittyvä metafora on korvautunut spatiaalisella metaforalla. Jostakin syystä tilaan liittyvät metaforat (esim. ’globaali’, ’paikallinen’, ’keskus’, ’periferia’ tai vaikka ’tutkijan positio’) nähdään vähemmän ideologisina kuin kronologiset.”

Haluan tässä yhteydessä korostaa, että olen tietoinen paitsi postmodernismiin myös globalisaatioteorioihin ja -diskursseihin liittyvistä ilmeisistä heikkouksista (esim. niihin usein liittyvä etnosentrisyys ja todellisuuspakoinen abstraktisuus). Niinpä ajatteluuni olennaisesti vaikuttanut Ketolakin (mt.) aiheellisesti tähden-tää, että ”globaalin ja paikallisen vastakkainasettelu ei ole lainkaan vähemmän hierarkkinen ja arvottava kuin primitiivinen vs. kehittynyt -asetelma.”

Mediatutkimus Osama bin Ladenin aikakaudella

Kanadalainen mediateoreetikko ja -visionaari Marshall McLuhan (vrt. 1962, 1964) kirjoitti jo 1960-luvulla ”maailmankylästä” (*global village*). Sähköinen tiedonvälitys ja (post)moderni liikenneteknologia ovat kutistaneet merkittävästi planeettaamme – ainakin rikkaan pohjoisen pallonpuoliskon osalta. Uutiset, teknologia, innovaatiot, muotitrendit ja kulttuurivaikutteet leviävät nopeasti (yhä useammin reaaliajassa) mantereelta toiselle, maasta ja (ala)kulttuurista toiseen.

Globalisaatio, interkulttuurisuus, nomadiset uusheimot, digitaalinen paradigma jne. ovat keskeisiä aikalaiskäsitteitä, joilla ihmisiä ja yhteisöjä hämmentävää muutosta on yritetty käsitteellistää sekä ottaa teoreettisesti haltuun. Kriittisissä, suoraa toimintaa painottavissa ja ainakin omasta mielestään ”tiedostavissa” piireissä *globalisaatiota* myös pidetään yhtenä aikamme päävihollisena. Usein toistettujen hypoteesien ja populaariväitteiden mukaan globalisaatioprosessi tasa-päistää, samankaltaistaa, pinnallistaa, edistää väärää tietoisuutta ynnä muuta sellaista. Harvemmin muistetaan, että tämäkin prosessi toimii moneen suuntaan:

Toisin kuin yleensä ajatellaan, globalisaatio ei merkitse ainoastaan yksisuuntaista länsimaisten instituutioiden levittäytymistä kaikkialle maapallolla. Vuorovaikutus tapahtuu molempiin suuntiin, vaikkakaan ei välttämättä samoilla akseleilla. Siinä missä länsimaat ovat olleet antavana osapuolena erityisesti talouden, tekniikan ja modernien ideologioiden suhteen (nationalismi, liberalismi, marxilaisuus), uskonnon ja taiteen alueilla vuorovaikutus on ollut kompleksisempää. Vaikutteita on omaksuttu molemmin puolin. Kristinuskon levittäytyminen Euroopan ja Amerikan ulkopuolelle on ollut epätasaista. Erityisesti Lähi-itä, Intia ja Kiina ovat olleet vastustuskykyisiä läntisille uskonnollisille vaikutteille. (Ketola 1999, 999–1000)

Tähän voisi jatkaa kulttuurintutkijoiden esittämällä osuvalla näkemyksellä: tärkeintä ja olennaisinta valtaa on *valta esittää kysymyksiä*. Reflektiivinen itseymmärrys, asioiden kyseenalaistamisen taito sekä annettujen ”totuuksien” horjuttaminen onkin aikalaishaasteista tärkeimpiä. Tiedostetuilla, parhaassa tapauksessa omakohtaisesti eletyillä kulttuurieroilla on olennainen rooli kansallisten Ehdottomuuksien, Totaliteettien ynnä muiden näköharhojen horjuttajana – so. na-

tionalistisen kotisokeuden dekonstruoijana. Tosin myös "dekonstruktioita" ja "dekonstruktioismia" voidaan pitää amerikkalais-eurooppalaisen akateemisen älymyönteisen harjoittamana kotisokeuden muotona (sama koskee poststrukturalismia yleisemminkin).

Tosiasiata myös on, että vaikka eläisimme entistä globaalimmaksi muodostuvassa maailmassa, juureudumme maailmaan yhä edelleen vahvasti paikallisista lähtökohdista. Kieli, (kansallis)kulttuuri ja identiteettimme juurruttavat meitä edelleen ja syvällisesti erilaisiin tilallisiin, paikallisiin ja alueellisiin olosuhteisiin. Hie-man runollisesti voisikin sanoa, että postmodernissa informaatioajassa globaali ja lokaali käyvät jatkuvaa, vuorovaikutteista dialogia keskenään. Siksi viime vuosina on kirjoitettu (Roland Robertsoniin, Zygmunt Baumanin ym. viitaten) mielellään myös *glokaalista* eli globaalin ja lokaalin yhdistävästä kulttuurista. Regionalismista ja "lokaalista semiosiksesta" on muodostunut keskeisiä lähtökohtia myös media- ja kulttuurintutkimuksen alueella. (vrt. Kovala & Vainikkala 2000)

Kiinnostavaa media- ja viestintätutkimuksenkin kannalta on viime vuosina esiin noussut *identiteettiproblematiikka*. Viimeaikainen debatti näyttäisi kertovan siitä, että kysymys on tässäkin kohdissa kriisikäsitteestä. Niin akateemista kuin populaaria teoretisointia identiteetistä harjoittavat ryhmät ja yksilöt, jotka tuntevat olonsa ja elämänsä tavalla tai toisella uhatuksi, torjutuksi tai syrjäytetyksi. Ajankohtaisena esimerkkinä voidaan mainita huolestuminen kansallisvaltion tilasta ja "identiteetistä" yhä globaalimmaksi muuttuvassa maailmassa. Toinen, ideologisilta ulottuvuuksiltaan terävämpi esimerkki ovat etnisten, uskonnollisten ja seksuaalisten vähemmistöjen vaatimukset poliittisten, sosiaalisten ja juridisten oikeuksiansa, so. heidän identiteettipositioidensa, puolesta. (vrt. Hall 1999; Tap- per 2000)

Monikulttuurisuus ja -arvoisuus ovat haastava asia niin tutkijoille, toimittajille, sisällöntuottajille kuin taiteilijoille ja kuraattoreillekin. Oireellisia ja skeptisyyttä herättäviä olivat viime kesänä järjestetyn Kasselin 11. *Documentan* linjaukset. Kasselissa pyrittiin nigerialaissyntyisen, sittemmin New Yorkiin asettuneen kuraattorin Okwui Enwezorin johdolla tavoittamaan globaalin, monikulttuurisen ja postkolonialistisen ajan poliittinen ja esteettinen henki.¹⁴ Kiasmassakin nähdyn Wang Dun kaltaiset, viime vuosina laajalti viitatu ja arvostetut nykyaikaiset taiteilijat ovat akateemisten teoreetikoiden ja tutkijoiden kanssa ainakin sikäli samassa veneessä, että he kaikki pyrkivät toiminnallaan kommentoimaan konsumeristisen ja medioituneen yhteiskunnan kehitystä. Wang Du ja kumppanit hyödyntävät globaalin viestintäkulttuurin intensiteettiä, medioituneen yhteiskunnan arkista dramatiikkaa sekä kulttuurien välisiä eroja ja yhteentörmäyksiä estetiikkansa keskeisinä teemoina ja käyttöenergiana. (vrt. Bal-Blanc 2001)

Aikaisempaa tehokkaammasta tiedonvälityksestä huolimatta – tai juuri sen vuoksi – on meidän ajassamme myös "ohipuhumisen" ja väärinymmärryksen vaara ilmeinen. Tapa, jolla intialainen tai argentiinalainen ihminen "lukee" vaikkapa suomalaisen korkeakouluopiskelijan Internet-kotisivuja ja muodostaa sille kootusta multimediainformaatiosta semanttisia merkityksiä, voi olla drastisesti "väärä" – toisin sanoen erilainen. Niinpä myös läntisen tarkkailijan on vaikea hahmot- ta, että Osama bin Ladenin ja ääri-islamilaisten fundamentalistien raivon takana on ainakin osittain kymmenen vuoden takainen uskonloukkaus: amerikkalaiset sotilaat kävelivät pyhän maan (Saudi-Arabia) kamaralla. Kun bin Laden kyykistyi päivittäiseen rukoushetkeensä ja kohdisti päänsä Mekkaan, joutui hän tuijotta- maan vääräuskoisten muukalaismiesten ja -naisten pakaroita. Metaforisesti tilan- ne on suunnilleen sama kuin jos kristilliseen kirkkoon kantaisi säkkikaupalla ka- melin ulostetta.

Tässä yhteydessä on myös todettava, että Osama bin Laden on yksi alkaneen

vuosisadan keskeisiä mediahahmoja: sekä terrorismiin liittyvien mielikuvien projektiopinta että länsimaisen imperialismiin vastustajien aikalaisidoli. Paradoksi liittyy siihen, että globalisoitunut media luo tahtomattaan yhtäaikaaisesti sekä Pahan symboleja että positiivisia samastumiskohteita.

Miellän oman tarkkailijan positioni kulttuuritieteellisesti orientoituneena ja "ajan henkeä" (*Zeitgeist*; vrt. Inkinen 1999a) kokonaisvaltaisesti tavoittelevana projektina. Aikalaisdiagnoosin yleisenä pyrkimyksenä tulisi olla kriittisen, mahdollisimman laaja-alaisen kokonaiskuvan hahmottaminen. Tosin "ajan henkikin" on tyypillinen "ajan henkeä" ilmentävä metafora, jonka yhteydessä joudutaan kysymään, mistä ja minkä *kulttuurin* "hengestä" (läntisen, islamilaisen, kiinalaisen...) on loppujen lopuksi kysymys?

Korostettakoon myös, että viestintää ja/tai mediakulttuuria koskeva tutkimus ei luonnollisestikaan ole vain media- ja viestintätutkijoiden muodostamien kilttojen yksinoikeus tai "keksintö". Itsekritiikkiä tulisi alati esittää erilaisia kotisokeuden muotoja kohtaan. Uutta teknologiaa, informaatioyhteiskuntaa, identiteettejä, e-kansalaisuutta, globalisaatiota ja postmodernia koskevassa keskustelussa alkaa sitä paitsi olla jopa uuvuttavia piirteitä. Levyä voisi jo vaihtaa.

The medium is the message? Kun Marshall McLuhan sanoi, että väline on viesti, pyrki hän herättämään aikalaiset kohtalokkaaksi katsomastaan Ruususen unesta. Visionaarinen kanadalaisteoreetikko halusi painottaa sitä, ettei medioiden tuottamien vaikutusten yhteydessä ole keskeistä se, millaisia sisältöjä mediat välittävät vaan pikemminkin se, miten ne toimivat teknologioina osana nykykulttuuria. Tämän vuoksi McLuhan päätyi ajattelemaan, että gutenbergilainen tekstien maailma muokkasi ihmisen näköaistin hallitsevaksi maailmasuhteen muodoksi ja siten yksilöllisesti lukijan kirjoitusten sisällöstä riippumatta (vrt. Pietilä 1998; Inkinen 1999d). McLuhanin tapaan voitaisiin ajatella, että Internetin ja muiden interaktiivisten medioiden kautta konstituoituva digitaalinen verkko-kulttuuri nostaa keskiöön uudenlaisen *mediakokemuksen*.

Mutta toisaalta voidaan kysyä, edustaako tällainen näkemys pikemminkin teollista astrologiaa.

Viitteet

- 1 "Whose Convergence Is It Anyway? A soft strategy for re-inventing the future." Interaktiivinen tulevaisuus & ihminen -seminaari. Tampere-talo 14.11.2002.
- 2 Europa-Universität Viadrina Frankfurt/Oderin historiasta, painotuksista ja tiedealarajauksista ks. tarkemmin <http://www.euv-frankfurt-o.de>. Frankfurt/Oderissa kulttuuritieteisiin sisällytetään mm. filosofia, sosiologia, politiologia, kiellitiede, kirjallisuustiede, kulttuurihistoria, taideteoria, mediatutkimus, antropologia sekä talous- ja sosiaalimaantiede.
- 3 "Henkitiiede on Saksassa 1800-luvulla hahmottunut käsitys ihmistieteiden luonteesta, jolle Dilthey vuosisadan lopussa pyrki ensimmäisenä antamaan systemaattisen sisällön. Vaikka henkitieteen syvempi vaikutus jäi suhteellisen lyhyeksi huolimatta siitä, että se vuosisadanvaihteen ns. metodikiistan jälkeenkin tuotti 1920- ja 1930-luvulla elegantteja töitä (Rothacker, Nicolai Hartmann), saksalaisessa sanomalehtitieteessä se näytteli omaa osaansa aina Grothin päätyöhön asti 1960-luvulla." (Malmberg 1988, 44)
- 4 Mainitussa teoksessa Juntunen & Mehtonen (1977, 95) toteavat Rickertin näkemyksenä olleen, "että vasta-kohtapari 'luonto'-'henki' on sopimaton mahdollistamaan materiaalista eroa tieteiden välillä. Tällöin hän erityisesti viittaa psykologian 'luonnontieteenomaiseen' kehitykseen. Materiaalisen eron kategoriapariksi hän esittää kategorioita 'luonto' ja 'kulttuuri'. [...] Näiden kategorioiden avulla voidaan puhua luonnon- ja kulttuurisineistä ja luonnon- ja kulttuuritieteistä."
- 5 Malmberg (1988, 33) määrittelee väitöskirjassaan omaa viestinnän teoriaansa materialistis-hermeneuttisena teoriana seuraavasti: "Sen keskeisenä piirteenä on transsendentaalis-kulttuurinen ihmiskäsitys, jonka mukaan inhimillinen maailma rakentuu oleellisesti intersubjektiivisesti sitovien ja objektiivisesti olemassa olevien merkitysten varaan. Näin se interaktioteorian tavoin keskittyy viestinnän sisällöllisiin kysymyksiin. Materialistis-

- hermeneuttiseen teoriaan sisältyy kuitenkin kaksi erottavaa tekijää. Ensinnäkin siinä oletetaan kulttuuri- ja yhteiskuntakehityksen eriaikaisuus sekä toiseksi viestinnän oma suhteellinen autonomia eli itsenäisyys. Näin sen selityksen kohteena ovat myös viestinnän ei-instrumentaaliset puolet.”
- 6 Tilannetta voisi ehkä tulkita siten, että 1990-luvun aikana mm. Lapin yliopiston mediatieteen laitoksella ja Vaasan yliopiston viestintätieteiden laitoksella tietokonepohjaiseen uusmediaan (multimedia, hypertexti, tietoverkot, virtuaalimallisuus ym.) kohdistettu kiinnostus on lauantanut kotimaisen viestintä- ja mediatutkimuksen perinteistä, yhteiskuntatieteellisestä ja joukkoviestintätutkimuksellisesta (esim. amerikkalainen mass communication research -paradigma; vrt. Pietilä 1997) painottunutta lähestymistapaa. Keskustelua erilaisten tutkimuksellisten orientaatioiden, paradigmojen ja metodien osalta onkin käyty em. laitosten alkutaipaleen yhteydessä vilkkaasti. Keskeisistä näkökulmista ja linjauksista ks. Malmberg 1993a, 1993b; Eerikäinen 1994a.
 - 7 Oma olennainen kysymyksensä (jota voin tässä vain lyhyesti sivuta) on keskustelu nk. sivistysyliopiston periaatteellisista ja käytännöllisistä mahdollisuuksista suhteellisen vaikealta ja pessimistiseltä vaikuttavassa aika-tilanteessa. Nykymuotoisen ”markkinayliopiston” tai ”McDonald’s-yliopiston” (vrt. Helenius ym. 1996) aikana ei klassinen, humboldtlainen Bildungsuniversität ole enää kansakunnan, sivistyneistön ja hallintokoneiston yhteinen päämäärä. Ajankohtaisesta keskustelusta ks. esim. Kantasalmi 1990; Kivinen ym. 1993; Wiberg 1995; Eerikäinen 1998. Oman tutkimusalueeni kannalta kiinnostavia ovat myös viimeaikaisissa yliopistodebateissa laajasti esiintyneet vaatimukset tietoverkkoja ja uusmediateknologiaa hyödyntävän ”virtuaalisen yliopiston” tai ”verkko yliopiston” kehittämiseksi (vrt. Barrett 1992; Nuopponen & Kunelius 1999). Omana kommenttini (ja tällaisiin hankkeisiin itsekin eri yhteyksissä osallistuneena) toivoisin suunnittelu- ja kehitystyön pioneereita projektien teknisen ja opiskelukäytäntöön liittyvän kuvauksen lisäksi pedagogista ja reflektiivistä kritiikkiä.
 - 8 Schröder pohjaa ajatuksensa lähteeseen Frühwald & al. (1991, 11). ”Henkিতieteitää tänään” käsittelevässä teoksessa todetaan haasteena olevan: “[...] die Tradition der Geisteswissenschaften durch ihre Neubestimmung als Kulturwissenschaften zu modernisieren. So verstanden könnten sie als Instrument interkultureller Bildung und anthropologischer Erkenntnis ihren genuinen Beitrag zum Problem einer Reintegration der technologischen Zivilisation in die gesellschaftliche Kultur der Zukunft leisten, etwas, das im gegenwärtigen Dialog aller Disziplinen wohl das Vordringlichste ist.”
 - 9 Mainitsemisen arvoinen tieteellinen kohtaaminen oli maaliskuussa 1999 järjestetty suomalais-venäläinen talvikoulu Tvärminnessä. Poikkitieteellisen talvikoulun otsikko ja temaattinen rajaus oli ”Organisms, information and technology: from data to understanding”. Kiitän erityisesti professoreita ja tutkijoita Olli Haapalaa, Risto Näättästä, Martti Mäntylää, Mikko Samsia ja Kalle Lyytistä talvikoulun puitteissa käydyistä keskusteluista ja arvokkaasta ajatustenvaihdosta. Venäläisistä jatko-opiskelijoista haluan erityisesti kiittää Boris Krassia sekä Evgeny Kucheryavya yhteisiä luovuuden hetkiä vaatineista ryhmätöistä. Ahtaat tieteenalarajat ylitettiin myös mm. huhtikuussa 1999 Pietarissa järjestetyssä ”Contemporary Education of Contemporary Art” -seminaarissa, johon Open Society Institute (Soros Foundation) oli kutsunut taiteen tutkijoita ja mediatutkijoita Suomesta, Saksasta ja Yhdysvalloista.
 - 10 ”Eri nimitykset rajaavat alaa eri tavoin ja sanelevat näin, mitä siihen milloinkin luetaan. Vakiintumattomuuteen viittaa myös jatkuva erimielisyys alan tieteellisestä statuksesta. Joidenkin mielestä se on itsenäinen tiede, toisten mielestä vaatimattomammin oppiala, kolmannet pitävät sitä monitieteisenä tutkimusalana kun taas neljännet torjuvat kaikki sen havittelut olla oma, muista eroava alansa. Miten alan tältä osin hämmöttää, vaikuttaa oppihistorialliseen näkökulmaan [...].” (Pietilä 1997, 28; vrt. Malmberg 1988, 11–15)
 - 11 Johan Fornäs (1998, 1999) on peräänkuuluttanut digitaalisen kulttuurin ilmiöihin ja teknologioihin kohdistuvaa kriittistä viestintä- ja kulttuurintutkimusta. Tällaisessa tutkimuksessa yhdistyisi hänen näkemysensä mukaan hermeneutiikka ja kriittinen teoria (Frankfurtin koulu) eli niin selittäminen kuin ymmärtäminen (vrt. klassinen tieteenfilosofinen Erklären/Verstehen -jako; ks. von Wright 1997, 26ff.). Tällaisen tutkimusohjelman ja -paradigman perustan muodostaisi ymmärrys siitä, että myöhämodernin kulttuurin ja elämän monimutkaisuudet ja ristiriitaisuudet vaativat refleksiivisyyttä, tulkintaa ja kriittistä kulttuuriteoriaa hedelmällisen tutkimusasetelman ja -tulosten aikaansaamiseksi. Fornäs (1999, 41) on myös hieman sarkastisesti todennut, että “[p]erinteinen joukkoviestintä on ainoastaan viestintämedioiden rajallinen erikoistapaus, eikä se ole läheskään aina niin yksioikoisesti ’joukkojen’ viestintää kuin on usein haluttu uskoa.”
 - 12 Esimerkiksi Tiedotustutkimus-lehden toimituskunnan piirissä on keskusteltu viime vuosien aikana siitä, onko lehden nimi kotimaisen viestintä- ja mediatutkimuksen akateemisena julkaisuna enää ajanmukainen. Useat tutkijat ovat esittäneet, että nimi Tiedotustutkimus johtaa harhaan. Toisaalta Tampereen yliopiston oppiainemäärittelmä on tiedotusoppi (jota harjoitetaan tiedotusopin laitoksella), Suomessa toimii Tiedotusoppilinen yhdistys TOY ry. jne. Olen omana kantamani tämän keskustelun yhteydessä todennut, että jos julkaisun nimeä muutetaan, tulisi sen viitata paitsi joukkoviestintään myös uusmediaan, digitalisaatioon jne. – Siis koko viestinnän nykytutkimuksen relevanttiin kenttään. Näkemyksenäni olen myös todennut, että Tiedotustutkimuksen nimeä tulisi muuttaa vain, jos lehden sisältö siihen erityisesti antaa perusteita. Muussa tapauksessa historia, perinteet ja vanha nimi oikeuttavat mielestäni nimen nykymuodon.
 - 13 Kotimaisista digitaalisen (media)kulttuurin tutkijoista mm. ”hyperteoriaa” kehitellyt Aki Järvinen (1999) liikkuu kannaltani relevantilla kentällä. Hahmotellessaan teoreettisia tukipilareitaan teoksessaan *Hyperteoria. Lähtökohtia digitaalisen kulttuurin tutkimukselle* Järvinen tekee pitkiä viittauksia Hannu Eerikäisen Synteesi-lehdessä vuonna 1994 julkaistuaan ”uutta” mediatiedettä esittelevään artikkeliin (Eerikäinen 1994a) sekä avaintekstiin Eerikäinen 1997. Omassa julkaisussaan Järvinen (1999, 20) ohjelmallisesti toteaa: ”Haluan liittää tutkimukseni uuden mediatieteen perinteeseen, joka on sinänsä nuori, mutta ammentaa laaja-alaisesti

- vuosisatamme kulttuuriteoriasta ja -kriitikistä. Uuden mediatieteen perustava piirre on medioiden tarkasteleminen 'kulttuurin ja taiteen ilmaisumuotoina eli maailmaa hahmottavina ja merkityksellistävänä esitystapoina', kuten Eerikäinen kiteyttää. Tämä tarkoittaa myös sitä, että 'medioita ei tarkastella ainoastaan ilmaisun ja tulkinnan tasolla, teksteinä ja merkityksinä, vaan myös yhteiskunnallis-kulttuurisina käytäntöinä.' (vrt. Eerikäinen 1994a, 66)
- 14 Joudun jättämään taidespektaakkelia koskevat omat havaintoni ja kriittiset kommenttini toiseen yhteyteen. Kasselin Documentaa koskevista aikalaismmenteista ks. esim. ArtForum in syyskuun numero (September/2002).

Lähteet

- Ahonen, Pertti (1995)
Semioottinen näkökulma audiovisuaalisuuteen. Teoksessa Sana, Elina (toim.) Tieto-opista mediapeliin. Journalismin tutkimuksen näkökulmia. Helsinki: WSOY, 133–158
- Bal-Blanc, Pierre (ed.) (2001)
wang du. magazine. le volume 1 du label éditorial design mental. Été 2001.
- Barrett, Edward (ed.) (1992)
The Social Creation of Knowledge. Multimedia and Information Technologies in the University. Cambridge, MA: MIT Press.
- Bolz, Norbert (1990)
Theorie der neuen Medien. München: Raben.
- Bolz, Norbert (1992)
Chaos und Simulation. München: W. Fink.
- Bolz, Norbert (1994)
Das kontrollierte Chaos. Vom Humanismus zur Medienwirklichkeit. Düsseldorf: ECON.
- Bolz, Norbert & Friedrich A Kittler & Christoph Tholen (Hg.) (1994).
Computer als Medium. München: Wilhelm Fink.
- Buchmann, Sabeth (1995)
"Nur soviel: Das Medium ist nicht die Botschaft". Kritik der Medientheorie. Teoksessa Babias, Marius (Hg.) Im Zentrum der Peripherie: Kunstvermittlung und Vermittlungskunst in den 90er Jahren. Basel: Verlag der Kunst Dresden, 79–102.
- Carey, James (1989)
Communication as Culture. Essays on Media and Society. Boston, MA: Unwin Hyman.
- Castells, Manuel (1996)
The Rise of the Network Society. The Information Age: Economy, Society and Culture, vol. I. Malden, MA & Oxford: Blackwell.
- Castells, Manuel (1997)
The Power of Identity. The Information Age: Economy, Society and Culture, vol. II. Malden, MA & Oxford: Blackwell.
- Castells, Manuel (1998)
End of Millennium. The Information Age: Economy, Society and Culture, vol. III. Malden, MA & Oxford: Blackwell.
- Della Porta, Donatella (2000)
Edustuksellisten demokratioiden uudet haasteet. Poliittika 4/2000.
- Eerikäinen, Hannu (1994a)
Utopiaa? Ajatuksia mediatieteestä, kulttuurista ja taiteesta. Synteesi 1-2/1994, 63–90.
- Eerikäinen, Hannu (1994b)
Muutos ja utopia: media, postmoderni, avantgarde. Mediatieteellisiä tarkasteluja. Lapin yliopisto: Mediatieteen laitoksen lisensiaatintyö.
- Eerikäinen, Hannu (1997)
Mediakone, terminaalikeho ja subjektin ylösnousemus. Interface ja interaktiivisuuden lupaus. Teoksessa Mikkonen, Kai, Ilkka Mäyrä & Timo Siivonen (toim.) Koneihminen. Kirjoituksia kulttuurista ja fiktiosta koneen aikakaudella. Jyväskylä: Atena, 57–93.
- Eerikäinen, Hannu (1998)
Tarmo Malmberg – melankolinen modernisti. Ajatuksia "kriittisestä modernismista", yliopistosta ja tutkijan työstä. Teoksessa Inkinen, Sam, Eva Sundgren & Mauri Ylä-Kotola (toim.) Mediatieteen kysymyksiä 2. Kirjoituksia modernista ja postmodernista kulttuurista. Lapin yliopisto: Mediatieteen julkaisuja C2, 407–454.
- Eerikäinen, Hannu (2002)
Elämää laboratoriossa: tietenskuvitelmissä teoriafiktoihin. Ruumiin, koneen ja halun metamorfoosi post-teoriassa. Lähikuva 2/2002, 56–75.
- Fardon, Richard (ed.) (1995)
Counterworks. Managing the Diversity of Knowledge. London & New York: Routledge.
- Fornäs, Johan ([1995] 1998)
Kulttuuriteoria. Myöhäismodernin ulottuvuuksia. Tampere: Vastapaino.
- Fornäs, Johan (1999)
Digitaaliset rajaseudut. Identiteetti ja vuorovaikutteisuus kulttuurissa, mediassa ja viestinnässä. Teoksessa Järvinen, Aki & Ilkka Mäyrä (toim.) Johdatus digitaaliseen kulttuuriin. Tampere: Vastapaino, 29–50

- Frühwald, Wolfgang & al. (1991)
Geisteswissenschaften heute. Eine Denkschrift. Frankfurt/Main: Suhrkamp.
- Hall, Stuart (1999)
Identiteetti. Tampere: Vastapaino.
- Helenius, Börje, Esa Hämläinen & Juha Tuunainen (toim.) (1996)
Kohti McDonald's-yliopistoa? Näkökulmia suomalaiseen korkeakoulu- ja tiedepolitiikkaan. Helsinki: Tammi.
- Huhtamo, Erkki & Martti Lahti (toim.) (1995)
Sähköiho. Kone/media/ruumis. Tampere: Vastapaino.
- Inkinen, Sam (1995)
Internet, "informaatiovaltatiet" ja tietoyhteiskunta. Kommentti elektronisen ylevän retoriikkaan. Lähikuva 1/1995, 5–34.
- Inkinen, Sam (1999a)
Teknokokemus ja Zeitgeist. Digitaalisen mediakulttuurin yhteisöjä, utopioita ja avantgarde-virtauksia. Acta Universitatis Lapponiensis 28.
- Inkinen, Sam (1999b)
Preface. Teoksessa Inkinen, Sam (ed.) *Mediapolis. Aspects of Texts, Hypertexts and Multimedial Communication*, V–VIII. Berlin & New York: Walter de Gruyter.
- Inkinen, Sam (1999c)
The Internet, "Data Highways" and the Information Society. A Comment on the Rhetoric of the Electronic Sublime. Teoksessa Inkinen, Sam (ed.), *Mediapolis. Aspects of Texts, Hypertexts and Multimedial Communication*. Berlin & New York: Walter de Gruyter, 243–290.
- Inkinen, Sam (1999d)
Marshall McLuhan. Johdatus tuotantoon, teoriaan ja henkilöhistoriaan. Teoksessa Inkinen, Sam & Mauri Ylä-Kotola (toim.) *Mediatieteen kysymyksiä 3*. Kirjoituksia mediakulttuurista. Lapin yliopisto: Mediatieteen julkaisuja C2, 745–796.
- Inkinen, Sam & Markku Salmi (toim.) (1993)
Tulevaisuuden esihistoria. Helsinki: Painatuskeskus.
- Jameson, Fredric ([1984] 1989)
Postmodernismi eli kulttuurin logiikka myöhäiskapitalismissa. Teoksessa Kotkavirta, Jussi & Esa Sironen (toim.) *Moderni/postmoderni. Lähtökohtia keskusteluun*, 227–279.
- Juntunen, Matti & Mehtonen, Lauri (1977)
Ihmistieteiden filosofiset perusteet. Jyväskylä: Gummerus.
- Järvinen, Aki (1999)
Hyperteoria. Lähtökohtia digitaalisen kulttuurin tutkimukselle. Jyväskylän yliopisto: Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 60.
- Järvinen, Aki & Mäyrä, Ilkka (toim.) (1999)
Johdatus digitaaliseen kulttuuriin. Tampere: Vastapaino.
- Kantasalmi, Kari (toim.) (1990)
Yliopiston ajatusta etsimässä. Helsinki: Gaudeamus.
- Kellner, Douglas (1998)
Mediakulttuuri. Tampere: Vastapaino.
- Ketola, Kimmo (1998)
Wendy James / Richard Fardon (kirja-arvio). Teologinen aikakauskirja. Teologisk tidskrift 5/1998, 454–456.
- Ketola, Kimmo (1999)
Mediat pyhän alueella. Kysymyksiä uskonnosta ja medioista, kansallisista myyteistä sekä New Age -liikkeen eskatologiasta. Teoksessa Inkinen, Sam & Mauri Ylä-Kotola (toim.) *Mediatieteen kysymyksiä 3*. Kirjoituksia mediakulttuurista. Lapin yliopisto: Mediatieteen julkaisuja C2, 967–1022.
- Kivinen, Osmo, Risto Rinne & Kimmo Ketonen (1993)
Yliopiston huomen. Korkeakoulupolitiikan historiallinen suunta Suomessa. Helsinki: Hanki ja jää.
- Konitzer, Werner (1999)
Media as Meaningful Gestures. Phenomenology, Inner Time Consciousness and the Possibilities of Media Philosophy. Teoksessa Inkinen, Sam (ed.) *Mediapolis. Aspects of Texts, Hypertexts and Multimedial Communication*. Berlin & New York: Walter de Gruyter, 57–79.
- Kovala, Urpo & Erkki Vainikkala (eds.) (2000)
Reading Cultural Difference. The Reception of a Short Story in Six European Countries. University of Jyväskylä: Publications of the Research Unit for Contemporary Culture 63.
- Köster, Werner (1993)
Ein Nomade zwischen Kunst und Wissenschaft. Über Peter Weibel als Vertreter des Techno-Diskurses. Merkur: Deutsche Zeitschrift für europäisches Denken. 47:9/10, 795–806.
- Lagerspetz, Erik (1999)
Demokratian hautajaiset? Tiedepolitiikka 24:1, 33–44.
- Luostarinen, Heikki & Esa Väliaverron (1991)
Tekstinsyöjät. Yhteiskuntatieteellisen kirjallisuuden lukutaidosta. Tampere: Vastapaino.
- Malmberg, Tarmo (1988)
Tiedotusopin rakenne. Acta Universitatis Tamperensis 241.
- Malmberg, Tarmo (1993a)
Taide, viestintä vai taideviestintä. Helsingin Sanomat 5.1.1993.
- Malmberg, Tarmo (1993b)
Mediatiede vai mediataidetiede. Helsingin Sanomat 26.1.1993.
- McLuhan, Marshall (1962)
The Gutenberg Galaxy. The Making of Typographic Man. Toronto: University of Toronto Press.
- McLuhan, Marshall (1964)
Understanding Media. The Extensions of Man. New York: Macmillan.

- Mylylän, Titti & Sam Inkinen (2001)
The "New Economy": Reality or Hype? Aspects of Social Theory and Technology Rhetoric in the Information Age. Teoksessa Suoranta, Juha, Sam Inkinen & Ylä-Kotola, Mauri (eds.) *The Integrated Media Machine. Aspects of Internet Culture, Hypertechnologies and Informal Learning*. Helsinki: Edita & Rovaniemi: University of Lapland, 255–269.
- Niiniluoto, Ilkka (1995)
Todellisuus – onko sitä? Teoksessa Sana, Elina (toim.) *Tieto-opista mediapeliin*. Journalismin tutkimuksen näkökulmia. Helsinki: WSOY, 9–25.
- Nordenstreng, Kaarle (1995)
Median tehtävät yhteiskunnassa. Teoksessa Sana, Elina (toim.) *Tieto-opista mediapeliin*. Journalismin tutkimuksen näkökulmia. Helsinki: WSOY, 47–70.
- Nuopponen, Anita & Esa Kunelius (1999)
Seeing You, Seeing Me in the Global, Virtual Space. *Tomorrow's Working, Learning and Leisure Environment*. Teoksessa Inkinen, Sam (ed.) *Mediapolis. Aspects of Texts, Hypertexts and Multimedial Communication*. Berlin & New York: Walter de Gruyter, 336–357.
- Pietilä, Veikko (1997)
Joukkoviestintätutkimuksen valteilla. Tutkimusalan kehitystä jäljittämässä. Tampere: Vastapaino.
- Pietilä, Veikko (1998)
Marshall McLuhan: modernisti vai postmodernisti. Teoksessa Inkinen, Sam & Eva Sundgren & Mauri Ylä-Kotola (toim.) *Mediatieteen kysymyksiä 2. Kirjoituksia modernista ja postmodernista kulttuurista*. Lapin yliopisto: Mediatieteen julkaisuja C2, 351–388.
- Rickert, Heinrich ([1899] 1926)
Kulturwissenschaft und Naturwissenschaft. Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck). [6. und 7. Aufl.]
- Schröder, Hartmut (1993)
Tulevaisuuden viestintä ja maailmankylä. Teoksessa Inkinen, Sam & Markku Salmi (toim.) *Tulevaisuuden esihistoria*, 9–18. Helsinki: Painatuskeskus.
- Siivonen, Timo (1996)
Kyborgi. Koneen ja ruumiin nivelyksiä subjektissa. Jyväskylän yliopisto: Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 53.
- Tapper, Helena (toim.) (2000)
Me median maisemissa. Reflektioita identiteettiin ja mediaan. Helsinki: Palmenia.
- Vattimo, Gianni (1989)
Läpinäkyvä yhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus.
- Welsch, Wolfgang (1991)
Esteettisen ajattelun ajankohtaisuudesta. *Tiede & edistys* 3/91, 164–177.
- Wiberg, Matti (toim.) (1995)
Yliopisto uusiksi! Aktiivitutkijoiden näkökulmia. Helsinki: Gaudeamus.
- von Wright, Georg Henrik (1997)
Maailmankuvan käsitteestä. Teoksessa Rydman, Jan (toim.) *Maailmankuvan etsimässä. Tieteen päivät 1997*. Helsinki: WSOY, 19–30.
- Ylä-Kotola, Mauri (1998)
Tieteen ykseys, Hermann Friedmann ja transsendentalismi. Teoksessa Inkinen, Sam, Eva Sundgren & Mauri Ylä-Kotola (toim.) *Mediatieteen kysymyksiä 2. Kirjoituksia modernista ja postmodernista kulttuurista*. Lapin yliopisto: Mediatieteen julkaisuja C2, 201–234.
- Ylä-Kotola, Mauri (1999)
Mitä on mediatiede? Mediatieteen kysymyksiä 1. Lapin yliopisto: Mediatieteen julkaisuja C2.
- Ylä-Kotola, Mauri & Mehdi Arai (2000)
Uusmediatieteen perusteet. Helsinki: Edita.